

CHỦ ĐỀ: 5

TRUYỆN DÂN GIAN LIÊN QUAN ĐẾN ĐỊA DANH TẠI THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

Mục tiêu

- Kể lại được một câu chuyện kể liên quan đến địa danh ở Thành phố Hồ Chí Minh.
- Thuyết minh về vẻ đẹp, ý nghĩa của địa danh ở Thành phố Hồ Chí Minh.
- Làm được sản phẩm giới thiệu về vẻ đẹp của địa danh Thành phố Hồ Chí Minh, truyện cổ địa phương: video clip ngắn, poster, làm bản đồ địa danh Thành phố Hồ Chí Minh.

Nhà thơ Nguyễn Khoa Điềm từng viết:

"Khi ta lớn lên Đất Nước đã có rồi

Đất Nước có trong những cái ngày xưa ngày xưa mẹ thường hay kể"

Những chuyện kể về quê hương, đất nước sẽ giúp em thêm hiểu, thêm yêu nơi chôn nhau, cắt rốn của mình. Thành phố Hồ Chí Minh tuy là một thành phố trẻ, nhưng cũng có những câu chuyện dân gian lưu truyền, đặc biệt là truyện kể gắn liền với những địa danh.

Hình 1. Thành phố Hồ Chí Minh nhìn từ trên cao
(Nguồn: Đàm Văn Thảo)

- Theo em, những địa danh nào có thể xem là biểu tượng của Thành phố Hồ Chí Minh?
- Hãy kể một câu chuyện dân gian gắn liền với một địa danh ở Thành phố Hồ Chí Minh.

Hoạt động

1

Tìm hiểu câu chuyện về một địa danh ở Thành phố Hồ Chí Minh

TIỀN HIẾN TẠ DƯƠNG MINH VÀ ĐỊA DANH THỦ ĐỨC

Mỗi địa danh, vùng đất nổi tiếng đều có một câu chuyện thú vị về tên gọi cũng như nguồn gốc hình thành nên vùng đất, địa danh đó. Ở Thành phố Hồ Chí Minh có chợ Thủ Đức, có tên gọi quận Thủ Đức và nay là thành phố Thủ Đức. Vậy tên gọi Thủ Đức xuất phát từ đâu?

Thuở sơ khai, địa danh Thủ Đức tương ứng với huyện Ngã An của tỉnh Biên Hoà (nay là Đồng Nai). Sau nhiều biến thiên của lịch sử, vùng đất này thuộc về tỉnh Gia Định (Thành phố Hồ Chí Minh ngày nay).

Hình 2. Lược đồ thành phố Thủ Đức

(Nguồn: Khai thác từ trang web tphcm.chinhphu.vn)

Tạ Dương Minh là người Hoa, từng tham gia phong trào “phản Thanh phục Minh” nên bị nhà Thanh truy đuổi, phải sang Việt Nam và được chúa Nguyễn cho phép định cư. Khoảng năm 1679 – 1725, ông cùng một số cư dân người Việt, Chăm-pa, Chân Lạp hợp sức khẩn hoang, canh tác, chăn nuôi. Qua thời gian, nhờ công sức, ý chí của ông và tiền nhân, từ một vùng đất hoang sơ, Thủ Đức được hình thành và phát triển, người dân sinh sống đông đúc, giao thương ngày càng được mở rộng. Các lò rèn, lò đúc đồng, các cơ sở mộc

thủ công, cơ sở sản xuất vật liệu xây dựng, các làng nghề như: trồng dâu nuôi tằm, dệt vải, trồng cói, dệt chiếu, làm nem, se nhang, trồng nấm, chế biến trà,... được hình thành và ngày một phát triển.

Trước nhu cầu giao thương buôn bán ngày càng tăng, ông Tạ Dương Minh đứng ra xây dựng ngôi chợ nằm ở vị trí đẹp, bên rạch Cầu Ngang gọi là chợ Thủ Đức. Đây là một trong những ngôi chợ lớn và sầm uất của Gia Định thời bấy giờ và tồn tại gần như nguyên vẹn cho đến ngày nay. Thời ấy, hoạt động mua bán tại chợ diễn ra nhộn nhịp và sôi động:

*“Thủ Đức chợ nhóm rất đông
Hai bên phố xá chánh trung nhà làng”*

(*Nam Kỳ phong tục nhơn vật điển ca*, Nguyễn Liên Phong)

Người Sài Gòn hoặc các tỉnh thành biết đến chợ Thủ Đức còn bởi nơi này có món nem nổi tiếng. “*Nem Thủ Đức, rượu Gò Đen*” trở thành thương hiệu đặc sản vùng Nam Kỳ lục tỉnh khi được người đời nhắc đến.

Không rõ ông Tạ Dương Minh mất năm nào, nhưng thời gian lập mộ ghi trên bia là năm 1890 tại phường Linh Chiểu, Thủ Đức. Sách *Nam Kỳ phong tục nhơn vật điển ca* của tác giả Nguyễn Liên Phong xuất bản năm 1909 đã ca ngợi công lao của ông:

*“Thuở xưa ông Tạ Dương Minh
Lập chợ Thủ Đức tại Linh Chiểu rày”*

Tương truyền địa danh Thủ Đức lấy từ tên hiệu “Thủ Đức” của Tạ Dương Minh (còn gọi là Tạ Huy). Với những đóng góp to lớn cho vùng đất Linh Chiểu – Thủ Đức, nhất là việc khai lập chợ Thủ Đức phồn vinh, ông Tạ Dương Minh đã được nhân dân nơi đây ghi nhớ và thờ phụng ở Đình Linh Đông như một vị Tiên hiền. Lễ giỗ Tiên hiền Tạ Dương Minh diễn ra vào ngày 19 tháng 6 âm lịch hằng năm.

(Theo phòng Văn hoá – Thông tin Thủ Đức)

Chú thích

• **Địa danh:** là tên các địa hình khác nhau, tên nơi cư trú, tên hành chính, tên công trình,... được con người đặt ra.

Có thể phân loại địa danh như sau:

- Địa danh chỉ địa hình: gồm tên các đối tượng như ao, bãi, bầu, bung, cồn, cù lao, đảo, sông, núi, rừng, hồ, khe,...
- Địa danh chỉ công trình xây dựng: gồm tên các đối tượng như bến, cảng, cầu, đường phố, ga, ngã ba, nhà thờ, toà nhà, vườn hoa,...
- Địa danh hành chính: gồm tên của các đơn vị như tổ dân phố, khu phố, ấp, phường, xã, thị trấn, quận, huyện, thành phố,...

– Địa danh vùng: khi một địa danh nào có thể đặt sau các từ “vùng”, “khu”, “xóm”,... thì đó là địa danh vùng. Địa danh vùng chỉ nơi không có biên giới rõ ràng, không xác định được diện tích và nhân khẩu, do quần chúng tự đặt tên và gọi.

• **Tiền hiền:** chỉ những người có công khai khẩn một vùng đất, thường được vua sắc phong và người dân yêu mến lập nơi thờ phụng để tưởng nhớ công đức.

Câu hỏi:

1. Dựa vào cách phân loại địa danh ở phần Chú thích, em hãy cho biết Thủ Đức thuộc loại địa danh nào sau đây:

- a. Địa danh chỉ địa hình
- b. Địa danh chỉ công trình xây dựng
- c. Địa danh hành chính
- d. Địa danh vùng

2. Hãy nêu ngắn gọn lịch sử hình thành địa danh Thủ Đức.

3. “Theo Nghị quyết số 1111 năm 2020 của Ủy ban Thường vụ Quốc hội về sắp xếp đơn vị hành chính cấp huyện, cấp xã và thành lập thành phố Thủ Đức thuộc Thành phố Hồ Chí Minh, thành phố Thủ Đức được thành lập dựa trên sự sáp nhập của Quận 2, Quận 9 và quận Thủ Đức. Diện tích sau khi sáp nhập là hơn 211 km², dân số hơn 1 triệu người. Tiền đề hình thành nên thành phố Thủ Đức chính là ý tưởng quy hoạch Khu đô thị sáng tạo, tương tác cao phía Đông”

(theo <https://vov.vn/chinh-tri/thanh-pho-thu-duc-ky-vong-dot-pha>)

Từ thông tin trên, hãy cho biết vai trò của Thủ Đức đối với sự phát triển chung của Thành phố Hồ Chí Minh.

Hoạt động

2

Tìm hiểu thuyết minh về vẻ đẹp, ý nghĩa của địa danh ở Thành phố Hồ Chí Minh

Văn bản:

BẾN NHÀ RỒNG – NƠI BẮT ĐẦU CHO KHÚC HÁT TỰ DO

“Ai về Thủ Thiêm, ai qua Bến Nghé
Ai xuôi ai ngược, nhớ ghé Bến Nhà Rồng
Chiều về khói toả trên sông,
Lặng nghe câu hát chạnh lòng nước non”

(**Bến Nhà Rồng**, Trần Hoàn)

Lặng mình bên dòng sông Sài Gòn, Bến Nhà Rồng tự bao giờ đã trở thành địa danh in sâu vào tâm thức của người dân Thành phố Hồ Chí Minh nói riêng và nhân dân cả nước nói chung.

Chính tại nơi đây, hơn một thế kỉ trước, người thanh niên Nguyễn Tất Thành đã ra đi tìm đường cứu nước, bắt đầu cuộc hành trình giải phóng dân tộc đầy hào hùng. Và Bến Nhà Rồng đã đi vào trang sử Việt từ đấy...

Hình 3. Bến Nhà Rồng những năm đầu thế kỉ XX

(Nguồn: Cổng thông tin điện tử Bộ Quốc phòng nước Cộng hoà xã hội chủ nghĩa Việt Nam)

Bến Nhà Rồng được xây dựng từ năm 1863, là một trong những công trình đầu tiên thực dân Pháp xây dựng sau khi chiếm được vùng đất Gia Định. Bến Nhà Rồng là trụ sở thương cảng của Sài Gòn, nằm bên sông Sài Gòn, nay thuộc Quận 4, Thành phố Hồ Chí Minh. Bến Nhà Rồng có lối kiến trúc công sở phương Tây với hành lang bao quanh và những vòm cuốn, nhưng lại có mái mang nét kiến trúc phương Đông. Đặc biệt, trên đỉnh mái có trang trí đôi rồng kiểu lưỡng long chầu nguyệt – một lối trang trí phổ biến trên các kiến trúc truyền thống Việt Nam. Cũng bởi vậy mà cái tên “Nhà Rồng” ra đời. Sau khi người Pháp thất bại ở Đông Dương năm 1954, Bến Nhà Rồng được chính quyền miền Nam Việt Nam quản lí, tu sửa lại. Hình rồng trên đỉnh mái được thay đổi hướng ra ngoài. Nóc nhà gắn hình rồng, ở giữa thay vì trái châu là chiếc phù hiệu mang hình đầu ngựa và chiếc mỏ neo.

Ngày 5 – 6 – 1911, Bến Nhà Rồng đã đánh dấu một sự kiện trọng đại của dân tộc Việt Nam khi người thanh niên Nguyễn Tất Thành đã lên con tàu Đô đốc La-tu-sơ Tờ-rê-vin (Amiral Latouche Tréville, Pháp) bắt đầu hành trình tìm đường cứu nước. Không chỉ là nơi lưu dấu chân người anh hùng dân tộc, Bến Nhà Rồng còn được nhân dân thành phố chọn làm nơi tổ chức những cuộc mít-tinh, biểu tình, bãi công,... nhằm phản đối chính quyền thực dân và bọn tay sai trong những năm tháng kháng chiến chống Pháp và Mĩ.

Hình 4. Bến Nhà Rồng ngày nay

(Nguồn: baomoi.com)

Bến Nhà Rồng không chỉ là một địa danh, một di tích lịch sử mà còn là nguồn cảm hứng bất tận cho nhiều sáng tác nghệ thuật. Một trong những tác phẩm nổi tiếng viết về Bến Nhà Rồng, về khởi đầu cuộc hành trình cứu nước của Bác được nhiều người biết đến là bài hát “*Dấu chân phía trước*” của nhạc sĩ Phạm Minh Tuấn hay “*Yêu lắm Sài Gòn – Thành phố Hồ Chí Minh*” của nhạc sĩ Huỳnh Hạnh. Bằng tình cảm chân thành và lòng kính yêu dành cho Thành phố mang tên Bác, Huỳnh Hạnh đã viết: “... *Yêu lắm Sài Gòn – Thành phố Hồ Chí Minh, bên Bến Nhà Rồng đêm trăng thanh gió mát, chính nơi đây Bác đã lên tàu, tìm chân lí quay về xưa tắm tối. Để hôm nay có một thành phố mang tên Người*”.

Bến Nhà Rồng hiện đang lưu giữ rất nhiều tư liệu hiện vật quý giá, giúp mọi người hiểu rõ hơn về cuộc đời, sự nghiệp cách mạng của Hồ Chí Minh – vị lãnh tụ thiên tài của dân tộc Việt Nam. Do đó, từ năm 1975 toà trụ sở xưa của thương cảng Nhà Rồng đã được Nhà nước xây dựng lại thành Khu lưu niệm Hồ Chí Minh – Bảo tàng Hồ Chí Minh. Bến Nhà Rồng còn vinh dự được chọn làm biểu tượng của Thành phố nhân ngày Kỷ niệm 300 năm Sài Gòn – Thành phố Hồ Chí Minh. Có đến Bến Nhà Rồng, ta mới biết, hiểu và cảm nhận về hành trình vĩ đại năm nào của Bác. Có đến Bến Nhà Rồng, ta mới trân quý một di tích lịch sử đã sống cùng năm tháng và tiếp thêm nét đẹp văn hoá cho thành phố mang tên Người.

*“Bóng tối đã lùi tận góc xa
Tháng năm sao mọc sáng muôn nhà
Bồi hồi bến cũ về thăm lại
Mây trắng Nhà Rồng nhớ Bác xưa”*

(Mây trắng Bến Nhà Rồng, Bảo Định Giang)

*(Theo tài liệu hướng dẫn tham quan của
Bảo tàng Thành phố Hồ Chí Minh)*

Câu hỏi:

- *Xác định nội dung chính của văn bản trên.*
- *Văn bản đã cung cấp cho em những thông tin gì về Bến Nhà Rồng?*
- *Việc trích dẫn thơ và sử dụng hình ảnh có tác dụng gì đối với việc biểu đạt nội dung văn bản?*
- *Là học sinh của Thành phố mang tên Bác, em sẽ làm gì để bảo tồn và quảng bá hình ảnh của di tích lịch sử Bến Nhà Rồng?*

1. Chọn tên địa danh tương ứng với các hình ảnh dưới đây:

Bến Bình Đông, toà nhà Landmark 81, sông Sài Gòn, phố đi bộ Nguyễn Huệ, Chợ Lớn, Dinh Độc Lập.

Ảnh 1
(Nguồn: Nguyễn Minh Triết)

Ảnh 2
(Nguồn: Nguyễn Minh Triết)

Ảnh 3
(Nguồn: Đàm Văn Thảo)

Ảnh 4
(Nguồn: Nguyễn Huy Thông)

Hình 5. Một số hình ảnh về các địa danh tiêu biểu ở Thành phố Hồ Chí Minh

2. Xếp các địa danh dưới đây vào cột tương ứng với loại địa danh.

Huyện Nhà Bè, toà nhà Bitexco, sông Sài Gòn, dinh Độc Lập, quận Tân Bình, đảo Thanh An (Cần Giờ), phường Tân Sơn Nhì (quận Tân Phú), hầm Thủ Thiêm, Chợ Lớn, khu Bàn Cờ (Quận 3).

Mẫu:

Địa danh chỉ địa hình	Địa danh chỉ công trình xây dựng	Địa danh hành chính	Địa danh vùng
?	?	?	?

3. Hãy chia sẻ một số địa danh nơi mà em sinh sống theo gợi ý sau:

Chào các bạn! Mình tên là Bảo, mình sống ở Quận 4.

Ở Quận 4 có địa danh chỉ công trình xây dựng là Bến Nhà Rồng; có địa danh chỉ địa hình là rạch Bến Nghé và kênh Tẻ. Còn địa danh hành chính là Phường 12, Phường 13,... Địa danh vùng là phố ẩm thực Vĩnh Khánh, khu chợ Xóm Chiếu,...

1. Hãy thiết kế bưu thiếp về địa một địa danh mà em yêu thích ở Thành phố Hồ Chí Minh.

Đây là mẫu bưu thiếp do một bạn học sinh thiết kế, em có thể tham khảo và sáng tạo nên tấm bưu thiếp thật độc đáo của riêng mình nhé!

Bảng kiểm hỗ trợ đánh giá sản phẩm bưu thiếp

Yêu cầu	Đạt/Chưa đạt
Thể hiện hình ảnh của một địa danh của Thành phố Hồ Chí Minh	?
Hình ảnh đẹp, phù hợp với nội dung cần thể hiện	?
Bố cục hợp lí, sáng tạo	?

2. Hãy thực hiện một video clip ngắn giới thiệu một địa danh ở Thành phố Hồ Chí Minh.

Bảng kiểm hỗ trợ đánh giá sản phẩm video

Yêu cầu	Đạt/Chưa đạt
<i>Về nội dung</i>	
Thông tin đầy đủ, chính xác về địa danh	?
Trình tự giới thiệu thông tin hợp lí	?
Làm rõ những đặc điểm nổi bật của địa danh	?
<i>Về hình thức</i>	
Hình ảnh đẹp, rõ nét, phù hợp với nội dung cần thể hiện	?
Video clip có lồng âm thanh phù hợp	?
Video clip có hiệu ứng phù hợp, tăng sự sinh động cho sản phẩm	?

